

HISTÒRIA ORAL (NOTES CURTES)

20. "ELTEATRO EN ALAQUÁS ANTES DE LA GUERRA CIVIL"

A partir de los años 1915-1916 es cuando tenemos nuestra primera referencia, y podemos enterarnos de que la gente del pueblo, no podemos referimos a un grupo pues dado el censo de entonces, es fácil suponer que de una manera o de otra casi todo el pueblo tomaría parte. Según hemos podido enterarnos la primera representación de la que tenemos constancia fue lo que ahora llamaríamos un cuadro plástico. Se representaba en la calle S. Jerónimo, arriba de Francisca Folgado (la tía farfallosa) y de la casa donde vivía su hijo Francisco Gil (Coc). Se representó el cuadro "La Bernardeta", según nos cuenta Francisqueta Lino (la Chamorra).

En la calle de Los Benlliures, según nos comenta Virginia Tàrrega (la Chaparra) antes de la demolición y nueva construcción de la casa hoy habitada por la familia Cervera- Requeni -la Pistoles- ésta estaba habitada por el tío Fransa, que la dejaba utilizar durante las fiestas para que las personas que representaban los populares "Coloquis" pudiesen vestirse y prepararse, entre estas personas se recuerda a una tal Amparito la Ferrera.

Por cierto, a propósito de estos "Colloquis" existe una anécdota que nos cuenta su misma protagonista y que si bien ahora nos parece graciosa, es de suponer que entonces no se lo pareciera tanto y es la siguiente: Parece ser que siendo muy pequeña Virginia Tàrrega y necesitando los actores la presencia de una niña fue requerida par tomar parte, aceptando ella llena de alegría, pepro su gozo en un pozo, pues al llegar a casa y contárselo a su padre éste se enfadó tnao que la tuvo atada a un árbol del corral, para que no se escapara y pudiera tomar parte del nuevo en el "Col-loqui".

Se pasó después y aún en esta misma calle, en el piso (encima de la casa del tío Chimo el Cuartero) donde tuvo su primera sede la "Música Vella", y después de la guerra civil la CNS y la Hermandad de Labradores, dándose el caso de tener que dividir el local con lonas para en los días de representación no molestar demasiado a los jugadores de cartas o dominó.

Parece ser que las primeras representaciones aquí fueron dirigidas por un señor cuyo nombre no podemos localizar pero de apodo "Micalón" que aunque natural de Alaquás vivía en Torrent de donde venía, es de suponer que a pie, para sus actuaciones. Fue Director después D. José Sanchis Almiñana quién por cierto era autor de algunas de las obras representadas, siguiéndole en la dirección El Párroco D. Roque y después lo hizo D. José Laborda (Bocadolsa).

Lista de las personas que tomaron parte en estas representaciones, no pueden ser, desgraciadamente, muy larga porque en función de las pocas personas supervivientes de la época, y de las limitaciones naturales de su edad, las omisiones son muchas, aunque involuntarias por nuestra parte. Estas son: Paco Morct (el cartero), Pepe Alós (de ca Sebastiá) Gregorio (el de la conserva) Juan Alabau padre (el tío Juanito el mecánica) El tío Grill, José Barbera (el tío Fabá) Paco Saez (Padre de paquito y Paquita els de la Cens), Pascual Cervera (Pistoles) Paco (el Pansit) Paco (el Flora) tomaset Ferrer (el Capdell) Aurelio Gil (el palmiter) Aurelio Gil (el de la tía Farfallosa) Jose Laborda (Bocadolsa, Manolo / el Capdell), Pascual y Ramon Gil (de ca el Fariner). Por otra parte estaban: Conchin y Maruja Palop (les abogades) Maria y Magdalena Gil (les de cal Fariner) Virtudes y Maria Segura (les Caminoues) Paquita Vento, Maria Peiró (la Salana) Joaquina Peiró (la de Bocaos), sus hijas Pilar y Pura Besó; y su yerno Pepe Palaj, de "La Martí".

Se representaron obras casi siempre en un acto, en su mayooría saínets o "joguets" como decimos en valenciano, aunque habí algunas de dos y tres actos, obras que se han conservado hasta nuestros días y que son un verdadero muestrario de las costumbres, modos y usos de aquella época. Títulos como: "El Sant del Aguerlo", "Per voler ser consechal", "Pagar el pató", "La ovella descarrià", "Vengansa o sane llevantina", "La arrepentida", "La paz del hogar", "Una limosna por Dios", etc., componían el repertorio. Por cierto, según nos dicen en "La paz del Hogar" obtuvo un gran éxito la tia Chimeta la de Bocaos, así como en "el seno de la muerte" destacó el tío Juanito "el mecànic".

Emociona pensar cómo se preocupaban y se organizaban aquellas personas, con la escasez de medios con que sin duda contarían y en un ambiente en que la cultura se limitaba a leer y escribir, y aún no siempre como se puede apreciar desde estos versos recogidos en uno de los libros de don José Sanchis Almiñana, y que podemos incluir gracias a la buena memoria de Francisqueta la "jamorra":

A la escuela de la Villa
Llevó a su hijo un labrador
diciendo: Vengo con éste
a tratar de su educación
¿Sabe leer? Ni una letra
¿Y escribir su nombre? No
Entonces amigo mío

como el trabajo es atroz
me dará 12 duros por todo
¿12 duros? No los doy
en 12 duros me venden un burro!
Pues haga V. lo mejor
Con 12 duros compra un burro
Y con su hijo tendrá dos.

Maria Esteve Llacer

21. DEL CAMPEONAT DE TRUC UNIO MUSICAL DE 1946

S'acabà la guerra en Abril de 1939, i les autoritats municipals, d'acord amb les normes nacionals dels guanyadors, de silenci opinions de ciutadans, que no foren els oficials, dispongueren que les societats que n'havien a Alaquàs abans de juliol de 1936, Casino Nou i Casino Vell -que apart de pensament i actuacions polítiques, inevitables quan militen ciutadans-, tenien com a motiu de la seua existència les bandes de música, deixaren d'existir, tingueren enfront d'una manera amistosa però insistent, a un grup d'hòmens que reclamaven el restabliment dels Casino per a reviure les músiques i també per a tindre un lloc d'esplai. El resultat fou, obrir tan sols un local, -que fou el Casino Vell-, ficant com a regent del Bar, a Jesús Moret Casted, "Sabó" amo que fou del Bar Ideal, en el que tenien reunions citades d'ideologia republicana i per tant també fou clausurat. Aquest loca, únic d'esplai obert en el poble, estava baix la tutela de "Falange Espanola", i per tant, no fou plenament acceptat. Estaven sense funcionar les músiques, i altra vegada el grup d'hòmens, que provocà l'obertura del Casino Vell, posant com a motiu les músiques que no funcionaven, aconseguiren que s'obriera l'antic Casino Nou, com a "Educación y Descanso". Se començà per ajuntar als músics que estaven espàrcits i que en molts casos se negaren -per l'antiga antipatia-, a formar junt a músics que eren d'una altra música, de la competència.

Com sempre hi ha de tot, s'ha aconseguit juntar a un grup de músics xicotet, però que començà per amenitzar les festes locals, assajar i preparar-se amb mires artístiques, i aconseguir fins i tot anar a un Certamen que tingué lloc a Múrcia i, obtenir allí un premi. Encara que no era una societat legalment constituïda, actuava com a tal, i havia una Junta Directiva, que regia els destins d'aquella massa de socis, -no més de cinquanta- i de la música. Em tocà ser Secretari de la dita "societat", i sé de veritat les fatigues que suposava fer fornt als pocs gastos que ella ocasionara. Un local llogat l'antic Casino Nou, del que era propietari, el tio Lopepe (José Beltran Salvador) al que se li pagaven de lloguer 150 pessetes al mes; un Director de la Banda (D. José Medina Ferrer) que gràcies a què li tirava la "terreta", no feu carrera fora del poble i al que se li pagaven també 150 pessetes al mes. Hi havien alguns xicotets gastos com podien ser arreglar les cadirers que se trencaven i els instruments que se descomposaven. Teníem com a ingressos les quotes dels socis que pagaven que no eren lots, l'arrendament de la Conserjeria-Bar del lo-

cal, alguna loteria que llavors ja era moda, i apart de l'economic, féiem totes les coses que creiem vàlides per a augmentar l'assistència al Casino, que fa començava a dir-se Unió Musical. Una de les coses que férem i que és motiu d'aquest comentari, fou la celebració d'un Campeonat de Truc en 1946. Consegürem la inscripció de setze parelles després de molts treballs de conquesta i començà el Campeonat, que de veres ambientà el local i aconseguí assistència de gent que sentia curiositat, per les incidències del Campeonat. Dels setze, haurien jugadors de truc menys de la meitat i els altres eren de replé, voluntat de fer número. Crec recordar que les partides tenien lloc els dijous i els dissabtes. El cercmonial de designar els enfrontaments; la cosa pròpia dels jugadors de truc que més que el mèrit de guanyar senten el plaer de burlar-se del perdedors, feien que la classificació que se feia cada setmana alzara revol als que seguien la marxa però que al final de cada jornada en certes partides, l'entusiasme dels guanyadors quasi rebasava els límits de la prudència, ja que s'exterioritzaven les alegries i les burles, que per altra part, no tenien malda de índole personal. Era conserge en aquella època Manuel Tàrrega Llàcer "Anchel" que en certa fama de mal geni -li deien que era "garroff-", tenia mes corretja.... Tot i més ho aguantava i tota l'ajuda necessària la ficava al servici de la "societat".

S'acabà el Campeonat. Foren Campions Enrique Peiró Barberà "El chato el carniser" i Emilio Gil Llàcer "Milio el Perolero". Per ser originials, ells i la junta del Casino, per guanyar-se'ls entregaren respectius pergamins prou artístics; emmarcats que els hereu els guarden com a un gran "trofeo", ells, -els guanyadors- pagaren un dinar amb el que se conformà Milio, que Enrique "El Chato" estava acostumat, o com ell deia, en "quatre osos" (i alguna molla) que no cobrava mai, se feia un olla que contentava al més exigent en quant a qualitat i al més "fartó" en quant a quantitat. Per al dia del dinar s'organitzà una "cabalgada"; vingueren carruajes de València -dos o tres-, desfilava darrer la música, i com en grans esdeveniments se feren dècimes, o siga paperets en "versos" o ripios en els que per ser "poeta" per afició tinguí molta part; reporduint a la fi d'aquest treball els que de ells se conserven, ja que de setze parelles i una dècima dedicada a "Anchel", sols han aparegut dotza "dècimes". Quaranta set anys, li donen qualitat a un vi regular si s'ha guardat en un bon celler. Açò que se relata guardat en el pensament i en el cor de qui açò escriu, sin té valor com bé se sap per a presumir, si té el valor que li dona el "cariño", el temps que ha passat i el bon record que els persones ja desaparegudes (q.e.p.d.), que eleva a gran esdeveniments allò que senzillament, és solament una anècdota personal i particular d'un poble.

Del Campeonat de Truc Unió Musical

*Se diu que si els Campeóns
son la màxima atracció
y altres creuen que 'els colistes
mereixen mes atensió.*

*Comensá el Campeonat
y en la cola se varen quedar
sen bebién algú de la cherra
y per aixó se deixaben guaitar*

Alacuás, 1946.

Del Campeonat de Truc Unió Musical

*Una parella ha ciutat
en este campeonato
son ells un bon chuaor
y es el atre un novato.*

*Ampastraes a garberes
el novato ha prodigat
tenint dos cuatres trucaba
en res, tornaba a envidar.*

A pesar d'estos empastres

*varen causar sensació
se lliuren sense tasa
fen partir als Campeón.*

Alacuás, 1946.

Del Campeonato de Truc Unión Musical

*Un chic molt de capital
y un altre qu'es moll entés
en el truc prengueren part
y no han demostrat res.*

*"Anchel traume copeta
que ya tenim un puntte"
cridaba moltes vegaes
l'estimat amic Miliel*

*A pesar de ser illot
d'un mestre'n esos debats
de la Pila no ha tret res
pues l'últim casi ha quedat.*

Alacuás, 1946.

Del Campeonato de Truc Unión Musical

*Dels Boros poc ya que dir
regulars sense artimañes
s'han quedat en el quint lloc
demostrat tenen argolles*

*Hasta'l final del Concurs
chuaben desanimats
tenien fija la vista
en la partida final.*

*Y allí contra 'ls Campeóns
els chics se varen lluir
varen traurels un puntet
y moll els feren partir.*

Alacuás, 1946.

Del Campeonato de Truc Unión Musical

*Ya una parella famosa
que te mérits seductors
la ú crida pepr el poble
y l'art'es diu el Terror*

*Als dichosos Campeóns
els donaren prou quefer
com tenen recursos propis
els tragueren un puntet.*

*Al crit de "ánimo hermoso"
han conseguit onse emplats
han vensus en tres partides
y el sets san clasificat.*

Alacuás, 1946.

Del Campeonato de Truc Unión Musical

*parlarem en Anchelet
y qu'els ómpliga la boca.*

*No els queda mes remisió
que parlars, en el dinar
pues gracies als Campeóns
alli's podran desfogar.*

Alacuàs, 1946.

Del Campeonat de Truc Unión Musical

*Del tranvia ne vingueren
en ansia de cullir glories
pero parlant vulgarment
culgueren les safanories.*

*Portaben totes les nits
un tècnic com d'instructor
es tormo, qu'en el tranvia
eixersis de cobraor.*

*Llisons grans no ne faltaren
técnica de choc tampoc
mes per fer tantes fallanques
han quedat molt prop del foc.*

Alacuàs, 1946.

Del Campeonat de Truc Unión Musical

*Com sa de parlar de tos
parlarem d'Alós Moret
oixquen a continuasió
lo que 'explicarlos volem*

*Se chuaba la partida
contra 'ls actuals Campeóns
yfou de les nomenaes
atraguent molt 'atensió*

*Moret en tono chungó
del Campeóns se mofaba
y no tingué mes remy
que pagarlo de la cherra.*

Alacuàs, 1946.

Del Campeonat de Truc Unión Musical

*Al conserje qu 'en pasensia
pesá, ne te dotse arrobes
li varen fer un "bolet"
sobre dur baralles noves.*

*Una nit ya sobre tart
s'organisá una partida
y Anchel tot confiat
entr'a dormir a la cuina.*

*La partida's acaba
y tots en silensi sen anaren
y a les quatre del matí
els Sarenos a Anchel despertaren.*

Alacuas, 1946.

Mariano Planells Segura.

* S'ha mantingut l'ortografia dels versets originals.

22. "C. D. WALTER 1968-1993, 25 ANYS D'HISTÒRIA"

El juny del 1968 es va fundar el C.D. Walter, com a club de futbol amateur, amb el nom del mític jugador del València F. F, encara que uns anys enrere havia existit un altre club amb aquest nom, però que res tingué a veure amb l'actual C. D. Walter. El seu fundador va ser Severino Navarro Tàrrega, i després de 25 anys ininterromputs encara continua com a president del club amb la mateixa il·lusió que quan va començar.

El club no ha tingut grans èxits a nivell esportiu i actualment es troba a la segona regional, categoria que va aconseguir la temporada 1980-81, després de ser l'equip màxim golejador, menys golejat i sense perdre cap partit.

En la ment de tots sempre està el fet d'aconseguir un altre ascens, però sempre falta alguna cosa que impedeix la seua realització, fet que ni molt menys desanima la seua directiva ni els seus jugadors a continuar lluitant amb renovades esperances temporada rere temporada, ja que davant tot està el grup personal que formen el club.

Actualment el club està format per l'equipp amateur i l'equip de veterans, la majoria ex-jugadors de l'equip amateur, i que no troben el moment de deixar la seua afició.

Es per això que el club s'ha convertit tmabé en un grup de persones que sobretot treballen per divertir-se, intentant traure el modest pressupost amb els esforços personals. Així enguany hi havia un pressupost de 1.000.000 de pessetes, el 85% del qual s'ha aconseguit pepr mitjà de loteries, i l'altre 15% per mitjà de col·laboracions diverses, on actualment no entre directament les ajudes de l'ajuntament, que fins fa poc si tenien i que tant ajudaven el club a mantindre's. Es per això que en aqeusta temporada molts desplaçament s'han fet en cotxes particulars, inclús a pobles de me"s de 100 Km., però pareix que això no és suficient ni per aconseguir res ni per a desnimar a la gent del club.

En aquesta situació es troba el club actualment, i sols esperem que la cosa millore en tots els sentits, fet que si més no cal agrair a les següents persones que formen l'actual C. D.

DIRECTIVA:

PRESIDENT: SEVERINO NAVARRO TARREGA

VICE-PRESIDENT: VICENTE CERVERALINO

SECRETARI: RAFAEL MONTORO LERMA

FEDERACIÓ: MIGUEL SERRANO

CAP DE MATERIAL: RAFAEL MATEU ROS

DELGAT: JOSE ALONSO GARIJO

VOCALS: JOSE A. DE LA OSSA

JOSE A. MADRIGAL

VICENTE GARCIA

FRANCISCO ALONSO

FRANCISCO MARTINEZ

JOSE GABALDON

JOSE ROMAN

RAMON CAES

JESUS FORMENT

MANUEL PENAFIEL

•PLANTILLA:

ENTRENADOR: RAFAEL MATEU

PREPARADOR FÍSIC: ISMAEL LLACER

PORTERS: PEDRO, JOSE, TOMAS, JAVI.

DEFENSES: XIMO, L. MADRID, P. MADRID, BARBERA, ESTREDER, ARROYO,

JUANCHU, FERRER.

INTERIORS: CHONCHO, PEPE, P. GARRIDO, MIGUEL, DAVID, LLUCH, CARLOS, TEJEDA.

DAVANTERS: ISMAEL, LOPEZ, AZZIZ, GONZALO, PASCUAL, PERELLO, FEDE.

Encara que modestament no és fàcil estar 25 anys a Alaquàs lluitant per fer esport, és per això que tota bona disposició serà sempre ben rebuda, com a mínim per intentar poder celebrar les bodes d'or amb la mateixa il·lusió que hui dia.

C. D. WALTER.

23. MALNOMS

Seguint el camí que varem iniciar en el Cuadern d'Investigació d'Alaquàs 1991, en l'article que es referia als mals noms, afegim este any uns mals noms que havíem omittit en el senyalat article de 1991. No se sap si els que no llichen, no han prestat atenció, o ha segut per reparo, però no ham rebut ningun afegit o sugerencia al respecte. Estos afechits són producte d'haver-se creuat en el carrer en per-sones, que han fet recordar en la seua presència la omisió ocorreguda. Afegim puix:

Albertito Anguilero/al

Biaro/a Blanqueta

Blayo

Bolets, cà

Careta

Casalla

Cerer

Coliu Condole

Cuartero, ca el

Chavea

Chocho, el

Faena

Fino

Forn, del

Garrofa

Gran, Pepe el

Guerra, el/la

Guerrero, el

Huitenta-No Huitenta

Lo Pep

Marillo, el

Micalón - No Micalón

Mitxa-sola

Morimos, cà

Noy, el i Noya, la

Parrocha

Pepene

Picante
Linyol/a el la
Reselós
Ronquera
ruc, el
Salvorín
Selos, de
Sentencia
Sidreta, cà
Tapalà. No tapalà
Tafanera
Tartanero. No Tartaner
Tilota, la Notilda
Tomaso/a
Tomba-rrollos
Toreret
Trensero/a
Tricos
Virolles, de
Vintiu

Seguim puix oberts, a afechir o rectificar, si fora el cas, la falta o equivocació de algún mal nom.

Mariano Planells, "Marianet"

24. "L'ESTRAPERLO"

En temps de la postguerra, quan la manca de perspectives de treball i els baixos salaris existents, crearen un estat de penúria en el cos de la societat, a l'estació d'Aldaia es produí un esdeveniment nou i desconegut fins al moment "l'estraperlo".

"L'estraperlo" es convertí per tot arreu en una activitat il·legal més o menys soterrada, que consistia en un comerç clandestí de les espatles de la llei, on es canviava o bé es venia tota mena de generós, ja que el govern tenia fiscalitzades totes les vendes per aquelles dates.

L'estació del tren d'Aldaia, es convertiria un punt neuràlgic d'una febril activitat de viatgers carregats amb estranys "bultos". Malgrat tot açò, l'activitat de "l'estraperlo" s'exercia d'un mode natural i amb el vist i plau de les autoritats del poble veí que semblaven fer la vista grossa. De tota manera el que ens interessa a l'hora de tot açò, és di que l'estació del tren fou el punt de trobada de quasi tots els xiquets d'Alaquàs. Al fer-se de nit, féiem cap tots nosaltres a l'estació i en escoltar el primer xiulet del tren anunciant la seua arribada, la colla de "nanos" ens movilitzaven com l'escomesa d'un rampell, per tota la zona, desitjant ser els primers en agafar un dels "bultos" que els viatgers, ja abans de parar el tren, llençaven des de les finestres dels vagons.

Tot aquest remolc es realitzava en poquets minuts, i tot aviat ens ficàvem en marxa carregats amb el "bulto" corresponent, sobre els muscles, fugint a tota virolla, al costat del desconegut client "estraperlista".

L'itinerari solia ser sempre el mateix: des de l'estació fins la parada dels tramvies, enllà al camí Nou de Torrent. Mentre uns ho feiem seguint el traçat de la fillola, altres ho féiem girant a l'esquerra junt al bar "Poves" creuant les oliveres que hi havien per darrer de l'anomenat bar, fins alegar al vell camp de futbol de l'Alaquàs i on el mític cavalló feia de molló, dividint el terme entre tots dos pobles.

Situats en el camp vell de futbol on els nostres ulls de xiquet plens d'innocència convertia la figura dels nostres jugadors en ídols, enfilaven pel carrer del "Tcatret" cap al carrer Major. Darrer quedava el cavalló seguint el seu curs per darrere de les cases del carrer de Sant Josep, fins perdre en el "QUADRAT".

En arribar al carrer Major ens desviàvem per la Plaçeta del Santíssim, carrer de Sant Isidre, Placeta de Sant Roc... assolint el carrer "Fondo", és a dir, el carrer de València. Ens topàvem amb la parada del tramvia. Arribant fins aquest punt, allotjàvem la mercaderia davall dels seients dels passatgers i s'efectuava el pagament al nostre treball:

Una pesseta, una pesseta que en aquell temps ens sonava a glòria a les nostres butxaques, menters anàvem cap a casa.

Ramón Tarín, Torrent.

25. FORNILLA I PEROLS, DUES ACTIVITATS D'UNA TRADICIÓ PERDUDA

Alaquàs des de sempre ha gaudit d'uns costums i d'unes tradicions artesanes sobretot, dins l'Olleria, que ha trascendit més enllà del nostre entorn. Des del boirós temps ancestral, es remunta aquesta pràctica artesana al poble d'Alaquàs. A cavall entre les centúries del seu castell i el laboriós convent de les Oblates de l'Olivar fundat per l'ordre del Mínims, sorgiren al llarg del temps i al voltant de la seua pell geogràfica, indeterminades fàbriques de perols i cassoles.

El que seria a traves de molts anys el lligam i cos d'una professió artesana que imprimira caràcter. Dissortadament, el progrés evolutiu de la tecnologia, ha estat l'artífex del seu genocidi i a més a més, via directa d'extinció. Hui en l'actualitat, sols una d'aquestes fàbriques resta en peu; la fàbrica de "Morinos" Museu històric del nostre patrimoni i darrer testimoni, gràcies a l'esforç i lloable estima, a una secular tradició artesana, del darrer propietari Vicent Martí. L'últim bregador d'una llarga saga fèrtil de perolers.

Com diem, l'última fàbrica de perols i cassoles que ens resta d'un llegat que deixaren els àrabs als nostres avatpapsats i que, en la dècada dels anys quaranta, encara era una indústria florecent, malgrat d'haver encetat ja la seua decadència. Tammateix, lamentem que les arrels d'unes tradicions al nostre entorn, i quotidià treball per a molts homes durant segles, hagen hagut de desaparèixer. Eixes arrels transmesos des dels àrabs fins als nostres dies, que han dotat al nostre poble d'una fama que ens identifica amb la resta dels altres pobles.

Aquesta raó de valors històrics, dignes de millors judicis, són els que ens han portat a abordar aquest treball; una tasca emocionant i plena de conviccions. I per començar ho farem rescatant des del testimoni popular d'un home; Tomas Gil "el Capdell", alguns dels processos de treball d'aquesta tradició perolera amb l'arrelament d'antigues famílies alaquaseres en aquesta activitat. Aques és el seu testimoni. Cal escoltar-lo:

"A mon sogre li deiem Salvador Tàrrega "el Xaparro" i tenia una fàbrica de perols i cassoles al carrer de Sant Hipòlit, però que era més conegut per carrer del "Teatret". Recorde que aleshores no hi havien tants "adelantos" tecnològics com ara i les coses es feien de manera més rudimentària. Per portar l'aigua a la fàbrica jo tenia que anar al banyaor amb el carro per carregar l'aigua fins la fàbrica perquè encara no hi havia aigua potable al poble. Les cassoles i perols, la mua dona les venia a la porta de Santa Catalina a València, i la meua sogra ho venia al mercat de Russafa; jo anava amb el carro a València a portar el gènere que els sobrava del dia, per quatre gallets el guardàvem en una casa conguda i al dia següent jo ho tenia a punt".

"Encara recorde a Vicent "Mil hòmens" que treballava a la procleria d'Emilio "el Perolero" i que vivia al bari que fiu "ma güelo" "Redó", "Mil hòmens" anava a carregar l'aigua a la séquia del Molí i ho feia amb un carret i un burret. El carro tenia una plataforma rodejada per una varenela de ferro amb setze

forats; huit a cada banda i per a cada forta, portava un cànter ple d'aigua per arremullar l'argila abans de pastar el fang. A l'estiu s'amuntegava els blocs de fang per a l'hivern, hi havien hòmens que els tocava anar a portar la terra; una terra determinada, perquè no tota la terra hi era bona, són mines d'argila. Hi ha camps que tenen mines amb bones veles i n'hi ha d'altres que no hi tenen. Al Coscollar mateixa hi havien moltes terres bones, al Mas de La Cova i també als cara sol. Primer es llevaven totes les pedres i la terra es llaura, eixa capa que queda solta per damunt la llevaven. Baix d'eixa terra, eixia una veta d'argila que, el mateix podia tindre quatre dits sense pedra, com un pam o pam i mig, segons la mina que fóra. al tall de la mina sempre hi havien hòmens que cabaven la terra per a diversos perolers. La terra després de cabar-se es deixava a cavallonets perquè en cas de pluja no s'hi banyara tant, A la fàbrica, aquesta terra es ficava dins d'un bassó que hi havia al corralot. El bassó, era una xicoteta bassa de menyts de mig metre de fondària, allí s'hi buidava l'aigua de la pipa de fusta que carrejaven des del banyador i s'anava omplint el bassó. Al mateix temps es deixava caure l'argila i s'hi "Safarejava" la terra; el fang estava llest per a calcigar-ho. A continuació el "mauro" es "botjava" en un xicotet torn. El torn aleshores, encara no era elèctric i funcionava de forma rudimentària per l'impuls del peu de l'home. El torn estava compost d'arbre, roda i tallador que era on es ficava el "mauro" de fang, les olles després d'acavades es tallaven per la base, amb un feixar es col·locaven damunt d'una post de fusta per traure-les a eixugar al sol. En la manipulació de modelatge hi havien altres aspectes com el buidar l'aire de l'interior de l'olla amb un "esquino"; un agulló fet de cirereta de pastor, així com la utilització d'una mitja canya per ajudar-se en la modelació de l'olla. El vernís es rebia en saquets que pesaven com el plom. Per a la seua el·laboració mitjançava un procés semblant al de les almàsseres d'oli, excepte que la pedra amb un forat al mig per on es tirava el material, caient aquest per una ranura que feia de mesura fins el repeu on acabava fent-se un suc espès. A continuació, aplegava el moment de coure's l'obra en el forn. Els forns s'alimentaven amb la fornilla que descarregaven els fornillers. La fornilla abans de cremar-se s'estenia en terra per a que es secara, i amb una forqueta de morera, es gira dues o tres voltes al dia. El forn estava baix d'un fossat i per a baixar a ell hi havia una escaleta per on s'abaixava a ficar l'obra al forn, així com per a treure-la. Un home es posava davant de la boca del forn, pegava foc al muntó de soltge de fornilla, tres o quatre cabassos. Tallava després el feixar del garbó de fornilla i anava tirant rametes sobre la fumerad apoquet a poquet, fins que esclafia la flama; aleshores ja tirava garbons sencers. El forn tenia una alçada de clos pisos i es restructurava des del "CEXIM" en tres departaments; tenia una cabuda propera als quatre metres d'amplària, i des de terra, pujava el calor del foc; allí, ja es ficava gènere a coure. Per a saber si l'obra estava ja cuïta es tirava una rameta de romer al forn de dalt; la flama ens ensenyava l'estat del vernís. Segons el color que tenia el vernís, ens deïa si l'obra ja estava cuïta o si encara no ho estava".

"Jo vaig nàixer l'any 1903 i enguany compliré noranta; totes aquestes feines són les que es feien en la peroleria del meu sogre enllà per l'any 1925 quan la dictadura de Primo de Ribera; i de molts abans. Encara era jo fadrí i festejava amb la meua dona. .. Ma sogra era filla de Paulino el tio "Quicarra". Els "Quicarres" van ser tres germans, Paulino, Tomàs i Emili "El Peroler".

"M'agüela" hem deïa que la família dels "Quicarres" fou la que portà el cognom Gil al Poble d'Alaquàs. Els "Quicarres" foren tots perolers. El tio Paulino tingué tres xics i tres xiques. Els xics vam quedar fadrins, i dues de les suc's filles es casaren amb dos germans "Morimos". Tenia la peroleria a "les Porqueres" al final del carrer de Castelló i la portalada per on han entrat sempre els carros, es trobava al cap del carrer del Norte que aleshores no hi existia. El tio Tomàs "el Quincarra" estava ací al cantó del carrer de Sant Geroni, a la casa on hi viu Francisco "Rioja". L'obra la treïen a secar al carrer de Sant Hipòlit que aleshores no hi passava quasi ningú. Tingué dos xics i tres xiques. L'altre germà "Quicarra" Emilio "El Peroler", va tindre una família molt nombrosa: Emilio, Francisco "el Beato" i Vicent. Tres xics i cinc xiques. La seua peroleria estava situada on acabava el carrer del convent i naixien els carrers del Dr. Barberà i de l'Olivar. "Al carre de Sant Geroni, la peroleria treïa una porta a un solar que tenia la forma d'una placeta i allí deixaven el gènere a secar".

"Recorde que al poble encara hi havien moltes més fàbriques. Per exemple, el meu sogre descendia de la peroleria de "la Foia" que hem dit sempre del carrer de Sant Josep. Son pare fou José Tàrraga, el patriarca de tots "els Garrofin" que va tindre hui fills. Sis xics i dos xiques; tres dels fills no foren perolers:

el tio "Campana, el tio "Dolçainer", i Nelet el més xiquet i pare de Tereseta "la del forn". Vicent Tàrrega que fou el parc del tio Eusèbio i el major dels germans, al morir "l'agüelo" "Garroffí", es quedà amb la peroleria de són pare. Mon sogre la ficà ací al corral de ma casa. HI tio Miguel "El Garroffí" al que tots li "L'olivero", comprà les dues cascs del cantó del carrer de Canalejas i en un tros del corral montà la peroleria, i el fom el tenia no més eixir de la casa. Al carrer del Dr. Barberà donava la portalada per on entraven els carros i servia per a traure el gènere al carrer. Al cap de temps, arrancà un camp de garroferes que hi havia junt al camí de la fillola, i feren la nova peroleria.

"De sempre, a Alaquàs, hi ha hagut molts perolers, però ningú sap des de quan es fan perols.... Jo crec que en Alaquàs s'han fet perols tota la vida".

De xicolet ja escoltava dir als hòmens:

"A Torrent granarers
A Aldaia palmiters
A Xirivella agramadors
I en Alaquàs perolers".

Com molt bé ha dit el tio Tomàs "el Capdell", l'activitat perolera generava altra activitat paral·lela i complementària: la Fornilla; un element imprescindible per alimentar els forns.

Quan la indústria perolera passà per un període fluorescent, havia donat feina a moltes famílies alaquaseres convertint-se en una imponent font d'ingressos i principal mitjà de treball i sobretot, un factor decisiu per a molts carreters vinculats al transport de la fornilla. Tots aquests hòmens que dedicaren part de la seua vida a transportar la fornilla a les fàbriques de perols, se'ls coneixia com a Fornillers.

La fornilla passava per ésser una de les professions més dures i condicionants de la vida d'aquests hòmens. Els fornillers s'enfrontaven al risc que comportava implícit, les llargues jornades de moltíssimes hores de camí sota el rigor de les baixes temperatures de l'hivern o l'axifisiant calor d'un estiu implacable. D'hores de sufriment caminant junt als animals, comprenent esforços; agafant l'estringuet per a traure un carro estacat, o apretant la galga per una baixada perillosa, perquè en cadascuna de les ocasions esdevnia l'anàlisi que conjuga l'experiència.

Els fornillers s'alçaven de bon matí, a les tres ja estaven en peu aparellant les haques per ficar-se en camí cap a les serres. Altres havien deixat al vespre, els carros carregats a la porta de casa i movien enjorn per a descarregar la fornilla als forns de Manises i mampendre de nou el viatge cap al tall. Malgrat la duresa de aquesta professió eren molts els carreters que es dedicaven al transport de la fornilla donant-se el cas de què les fàbriques existents al poble no en donaven prou abast per a consumir-la tota. Aquest raonament donava peu a que molts dels fornillers, transportaren la seua mercaderia als forns de Manises.

Caldria aclarir al mateix temps, que algunes famílies de fornillers com ho foren, "els Marusos" o els de ca "Puça", sempre treballaren amb la "pinolxa" per als forns de pa.

La fornilla era un compendi de matolls que englobava sobretot, la coscolla, el romer, l'argelaga, la cirereta de papstor, el margalló, farigola, fins totes les botges que creixien a la falda de les serres, la fornilla es feia i es carregava en diferents llocs i bastants distants uns dels altres. Hi havia qui anava a carregar a Monserrat, Torís, Macastre o Alboraiç, altres o feien cap a Lliria, Marines o el Villar segons... El tio Vicent "el pelat" no eixia de Barret i Morredondo. Al tall on tenien que carregar la fornilla, sempre hi havia hòmens llogats que s'encarregaven de tallar-la i fer-la a garbons per tindre a punt la càrrega. Però malgrat açò, els carros no sempre podien fer un viatge tots els dies; per dir-ho d'alguna manera, el normal era que feren dos viatges cada tres dies.

Els que carregaven a les serres de Godelleta o rodalies de Torís, com el tio Baltasar de "La Plaça", baixaven pel camí vell de Godelleta, aleshores també conegut com camí de Torís, hui camí de "la Curra" i que naix al carrer de Conca. En l'actualitat, encara hi ha unes torres a la partida de "Poco Pan" entre el camí de Mas de Capellans i motor d'oli, conegudes com "partida del camí de Godelleta". L'esmentat

camí vell de Godellecta que llavors era un camí estret i en mal estat, a l'hivern en èpoques de fortes pluges i tempestes desmesurades, es convertia en intransitable. Com déiem abans, els carros que baixaven des de les serres de Torís i aconseguïen assolir fins la fillola d'Aldaia, es trobaven obligats a pegar la volta i rodar per Mislata o Quart, fins poder arribar a Manises, perquè l'eixida d'Aldaia s'havia convertit en un bassal d'aigua i fang.

Han passat un grapat d'anys des de que succeïren totes aquestes coses, però en el fossar de la nostra memòria i en els records de la infantesa, encara s'ens reflexa com un mirall, els darrers fornillers que noslatres tinguerem la sort de conèixer, fins i tot recorde a Elietes de "Puça", el tio Vicent "el Pelat" aca-minant sempre al costat del matxo agafat a la barra del carro enmig del fred i les pluges. També recorde haver escoltat dir que el tio "Cacau" era l'home que tenia la veu més ardent d'entre tots els carreters...

Creiem que és de justícia rescatar de l'anonimat a tots aquests hòmens, pioners del sofriment, per treure'ls a la llum de la història del nostre poble perquè ja mai més, la seua figura esdevindrà als nostres carrers. Així doncs, ens hem proposat obrir les portes de la seua identitat amb nom i malnom, amb el desig que l'estudi i anàlisi d'aquests hòmens i les seues circumstàncies, reflexen en tots nosaltres una realitat no massa llunyana que ens ajude a conservar el seu testimoni en la memòria col·lectiva dels alaquasers.

Aquestos són els noms del hòmens que treballaren en una activitat emblemàtica: la FORNILLA.

Pascual Lerma "el marxante" pare
Pascual Lerma "el marxante" fill
Baltasar Folgado "tio Cacau"
Pau Folgado pare
Pau Folgado Sena fill
Baltasar Garcia "de la Plaça"
Francisco Garcia "Prima"
Micalet Garcia "de la Plaça"
Salvador Garcia "Sinagua"
Francisco Garcia "tio Roder"
Maties Palop "Libro"
Miguel Gil "tio Lilé"
José Gil "el Moreno Languerino"
Vicent Martínez "Mascarilla"
Francisco Martínez "Marús" (Rioja)
Miguel Martínez "Marús" (l'home de la Godellana)
Tomás Martínez "Marús" (pare de les Blaietes)
Vicent Martínez "Marús" (fill)
José Palop "Torres"
José Martínez "Capa" (pare)
José Martínez "Capa" (fill)
José Muñoz "Potecari" (pare)
José Muñoz "Potecari" (fill)
José Garcia "Pepet de Puça"
Elies Garcia "Puça" (pare)
Elietes Garcia "Puça" (fill)

Juanjo Martínez "Marús" (pare)

José Martínez "Marús" (fill)

Vicent Martínez "Marús" (fill)

Francisco Boscà "el tio Zurdo"

Vicent Boscà "Creïlla"

Francisco Boscà "Paco Boscà"

"el tio Trist" (No hem pogut localitzar nom ni cognom d'aquest home)

Vicent Montalt "el Pelat" (pare)

Vicent Montalt "el Pelat" (fill)

Vicent Montalt "el Pelat" (net)

Ramón Tarín